

Rafał Malik

Średniowieczne lokacje miejskie nad Rabą

Uwagi o rozwoju przestrzennym Dobczyc w okresie średniowiecza

Obecne Dobczyce to niemal 6-tysięczne miasteczko położone około 30 kilometrów od Krakowa nad rzeką Rabą, na pograniczu Pogórza Wielickiego i Beskidu Wyspowego.

Zainteresowanie problematyką kształtowania się średniowiecznego organizmu miejskiego Dobczyc i jego przemian w okresach późniejszych jest stosunkowo znikome. Nieliczne powstałe opracowania, zarówno publikowane jak i niepublikowane, możemy podzielić na ogólne – wspominające o tym ośrodku jedynie na marginesie innych rozważań oraz szczegółowe – zajmujące się wybranymi zagadnieniami z historii tego miasta. Stan wiedzy o układzie urbanistycznym Dobczyc jest więc nader ubogi i nawet to, co ogólnie powtarzają słownikowe i okolicznościowe ujęcia ich przeszłości, nie zostało wystarczająco zweryfikowane.

Autorem pierwszej, niepozabawionej błędów, opublikowanej monografii na temat Dobczyc i ich przeszłości jest L. Zarewicz¹. Z nowszych badań zasługujących na szczególną uwagę należy wymienić prace: F. Kiryka badającego średniowieczne i późniejsze dzieje miasta i regionu w oparciu o analizę źródeł²; B. Krasnowolskiego, w której autor dokonuje analizy i pomiarów arealu uposażeniowego miasta odwołując się jednocześnie do wcześniejszych ustaleń historycznych³. Wyniki badań archeologicznych, których zakres nie pozwala jednak na rekonstrukcję średniowiecznego układu urbanistycznego Dobczyc, opracował A. Jodłowski⁴. Zamek badali J., J. Gadowski⁵. Ustalenia uzyskane tą drogą znajdują odbicie w pracach R. Rogińskiego, R. Sypka i A. Sypek oraz innych, których tu nie przytoczono⁶.

Dobczyce należą do najstarszych osad powstałych nad Rabą. Przeprowadzone w latach sześćdzie-

siątych i siedemdziesiątych ubiegłego wieku badania archeologiczne dowodzą, że początki trwałego osadnictwa w rejonie późniejszego miasta sięgają co najmniej okresu panowania tzw. kultury lużyckiej⁷.

Najstarsza pisana wzmianka odnosząca się do Dobczyc pochodzi z roku 1225. Mówi ona o górującym nad doliną Raby zamku. Z okresu tego pochodzi odkopany w jednej z sal zamku górnego piec hutniczy⁸. W 1311 roku w zamku przebywał Władysław Łokietek wraz z dworem i kancelarią⁹. Za czasów Kazimierza Wielkiego zamek został rozbudowany i wzmocniony. Pierwotne wejście do niego prowadziło od południa przez bramę zamienioną dużo później, bo dopiero w XVII wieku, na kaplicę. Największy swój rozkwit dobczycki zamek przeżywał będąc pod zarządem Lubomirskich. Z czasów ich władania zamkiem pochodzi nowy wjazd. Wytyczono go od wschodniej strony nowo zbudowanego zamku dolnego. Ramowała go umocniona baszta zwana wieżą zegarową, most zwodzony przerzucony przez fosę oraz przedbramie po jej zewnętrznej stronie¹⁰.

Już w początkach swojego istnienia zamek ten kontrolował przebieg traktu nadrabiańskiego łączącego Ziemię Krakowską z Podkarpaciem i Węgrami. Biegł on z Krakowa przez Wieliczkę, Biskupiec, Bochnię, Dobczyce i Szczyrzyc w kierunku Nowego Targu i stąd dalej ku granicy węgierskiej. Nie przypadkiem jest chyba zorganizowanie w oparciu o tę fortecję komory celnej wymienianej przez źródła stosunkowo późno, bo dopiero w 1359 roku, niemniej – jak przypuszczają historycy – funkcjonującej tu znacznie wcześniej¹¹.

Zapewne już w XIV wieku trakt ten miał w Doczycach skrzyżowanie z odnogą drogi wio-

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

dającej stąd do Myślenic, drugiej istotnej w owych czasach warowni nadrabiańskiej na pograniczu polsko-węgierskim¹².

Kto i kiedy wznosił ów zamek, nie wiemy. Nie wiemy też, kto i kiedy założył miasto. Wiele przemawia za tym, że to ostatecznie zostało założone w XIII stuleciu, może jeszcze w czasach Bolesława Wstydlivego¹³.

Pierwsza pewna wiadomość o mieście pochodzi z roku 1310. Znajduje się ona w *Najstarszych księgach i rachunkach miasta Krakowa*¹⁴. O tym, że już wówczas Dobczyce są miastem, przekonuje nas ostatecznie kolejny dokument pochodzący z 1340 roku, zwalniający mieszczan dobczyckich od ceł w całej ziemi krakowskiej¹⁵. Potwierdzenie praw miejskich Dobczyc ma miejsce w roku 1362. Dokument ten, wystawiony w Krakowie, nie tylko potwierdza ogólnikowo dawne prawa miejskie miasta, ale także poszerza katalog jego przywilejów o kolejne zezwalające mieszczanom dobczyckim na połów ryb w Rabie, swobodny wypas bydła na nadrzecznych łąkach i pastwiskach oraz ustala na drugi dzień tygodnia targ cotygodniowy¹⁶.

Na podstawie tych wiadomości możemy wnosić, że w początkowym okresie swego istnienia Dobczyce były miasteczkiem niewielkim, o rozwiniętym już, choć stosunkowo słabym potencjale gospodarczym, pozbawione jeszcze szerokich prerogatyw w zakresie jego uposażeń. O tym, że już wówczas posiada ono wykształcone w procesie rozwoju pracy, prężne mieszczaństwo, przekonują nas inne wzmianki źródłowe z tego okresu i lat następnych. Z 1350 roku pochodzi wiadomość o niejakim Januszu z Dobczyc, któremu król powierzył osadzenie na prawie niemieckim wsi Jastrzębie¹⁷. Znamy też innego mieszczanina dobczyckiego, Radomira syna Floriana, starającego się o prebendę krakowską. Tenże duchowny i zarazem urzędnik królewski jest też wymieniany przez źródła jako emisariusz królewski biorący udział w delegacji dyplomatycznej udającej się do kurii awiniońskiej¹⁸. Z roku 1353 dysponujemy informacją o Michale z Dobczyc nie tylko posiadającym swój dom w Krakowie, ale także utrzymującym rozwinięte kontakty handlowe z finansistą i bankierem królewskim – Mikołajem Wierzyńskim¹⁹.

Równie stara jak sama osada wydaje się być dobczycka parafia. Pierwsza pisana wzmianka o niej pochodzi z 1321 roku. W latach 1325-1327 akta komory papieskiej przy spisie świętopietrza szacują ją na około 1350 wiernych wymieniając przy tej okazji także drugiego plebana – niejakiego Stanisława. Pod względem obszaru, jaki obejmowała, oraz zaludnienia tegoż była to największa z istniejących wtedy parafii na terenie dawnego powiatu myślenickiego²⁰.

Niewiele możemy powiedzieć o samym tutejszym kościele. Nie wiemy, kiedy dokładnie powstała i jak wyglądała ta pierwotna świątynia. Dopiero na podstawie źródeł XV-wiecznych dowiadujemy się, że kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela był budowlą murowaną o kilku ołtarzach, dość okazałą, która w niezmiennym formie przetrwała do początków II połowy XVI wieku. W 1566 roku zastąpiono ją nową farą o pięciu ołtarzach²¹.

W czasach Długosza uposażenie parafii dobczyckiej stanowił folwark, meszne w naturze od mieszczan uprawiających rolę wynoszące 1 miarę pszenicy i 1 miarę owsa oraz dziesięciny z folwarku królewskiego świeżo powstałego na wykarczowanych polach. W 1596, jak podają akta wizytacji, tutejszy pleban posiadał folwark z rolami ciągniętymi się od granic wsi Krzywunki aż do granic z Sierakowa, dziesięcinę snopową od mieszczan i przedmieszczan dobczyckich uprawiających rolę wartości 100 korcy pszenicy i tyleż korcy owsa, meszne pieniężne do pozostałego mieszczaństwa nie trudniącego się rolnictwem, w końcu dwa domy – plebańskie w mieście i budynek mieszkalny na swoim folwarku²².

Jak wyglądał pierwotny układ przestrzenny osadnictwa dobczyckiego, w jakich był zawarty formach i jaką drogą szedł ich dalszy rozwój, tak naprawdę dziś nie wiadomo.

Z dawnego miasta praktycznie pozostało niewiele lub prawie nic. Poza budynkiem kościoła i resztkami dawnych murów miejskich nie rejestrujemy żadnych istotnych relikwów regularnego układu miejskiego.

Na bazie danych archeologicznych, źródeł pisanych, kartograficznych, badań terenowych i analiz planistycznych, w końcu też analogii rozwoju innych układów osadniczych z tego okresu historycznego co Dobczyce, możemy postawić hipotezę, iż osadnictwo w rejonie Dobczyc szło drogą stopniowego, ewolucyjnego rozwoju od form organicznych w kierunku próby definiowania funkcji i kształtu zmieniających się w czasie elementów, z jakich to osadnictwo się składało. Równoległe z tym procesem przemian formalnych podejmowane były wysiłki na gruncie ustrojowym zmierzające do wyposażenia tych układów przestrzennych w narzędzia prawne, które umożliwiałyby lepsze funkcjonowanie tego osadnictwa w zmieniających się na przestrzeni czasu warunkach.

W ślad za historykami możemy przyjąć, że wzniesienie zamku w Doczycach poprzedzało istnienie w tym rejonie wczesnofeudalnego grodu obronnego sięgającego swymi początkami monarchii wczesnopiastowskiej. Możemy też przyjąć, że z czasem przy tym grodzie – by wykorzystać jego

panowanie nad ważną drogą handlową o znaczeniu ponadregionalnym – powołana została do życia komora celna, której zadaniem było kontrolowanie przepływającego tą drogą kapitału. Położenie Dobczyc, dogodnie pod względem militarnym oraz handlowym, wydaje się korelować z dbałością króla o stan zamku. Zapewne przy tak ważnym punkcie obronnym z czasem doszło do powstania podgrodzia pełniącego funkcje służebne wobec grodu. Ze względu na położenie grodu na szczycie wzniesienia stromo opadającego od strony zachodniej w dolinę rzeki Raby – podgrodzie uplasowało się po jego wschodniej stronie na dość obszernym zboczcu zataczając owal o wymiarach mniej więcej 200 na 180 metrów ($4\frac{1}{2}$ na 4 sznurów)²³. Jak wyglądało rozplanowanie jego zabudowy i jakie formy ta zabudowa mogła przybierać, nie wiemy.

Stały ekonomiczny wzrost tak uformowanego osadnictwa kontrolującego jeden z ważniejszych traktów komunikacyjnych, a zarazem szlaków handlowych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, mógł doprowadzić i być może doprowadził zapewne w krótkim czasie do uformowania się kolejnego członu osadnictwa wczesnośredniowiecznego, jakim była osada targowa.

Analiza uformowania zespołu osadniczego Dobczyc znana nam z przekazów kartograficznych z połowy XIX wieku pozwala przypuszczać, że być może osada ta rozwinęła się w oparciu o trakt węgierski na zasadzie samorzutnego bezplanowego wzrostu tuż przy jego przeprawie przez rzekę Rabę.

Badania nad genezą miast polskich prowadzone po II wojnie światowej wyraźnie wykazały, że formowanie się osad targowych tak pod względem przestrzennym, jak i prawnym zbiegało się z ogólnymi procesami przemian społeczno-gospodarczych Polski i przypadało na okres XII i początków XIII wieku. Potwierdziły one, że targi już w okresie przedlokacyjnym zdołały przejść przez fazę wyodrębnienia funkcjonalnego od innych osad. Stwierdzały też zależność topograficzną miast od starszych ośrodków osadniczych, takich jak grody i podgrodzia.

Jako osada nieobronna usytuowana bezpośrednio na trakcie handlowym była lepiej niż ufortyfikowany gród czy ufortyfikowane podgrodzie przygotowana do realizacji funkcji związanych z wymianą towarowo-pieniężną, dając tym samym w latach późniejszych asumpt do powstania w jej pobliżu miasta lokacyjnego.

Czy w związku z tak zarysowanymi zmianami, jakie miały zapewne miejsce w Dobczycach na przełomie XII i XIII wieku oraz w latach późniejszych, doszło do uformowania się nowej osady opartej o nowe wzorce rozwiązań planistycznych, nie wie-

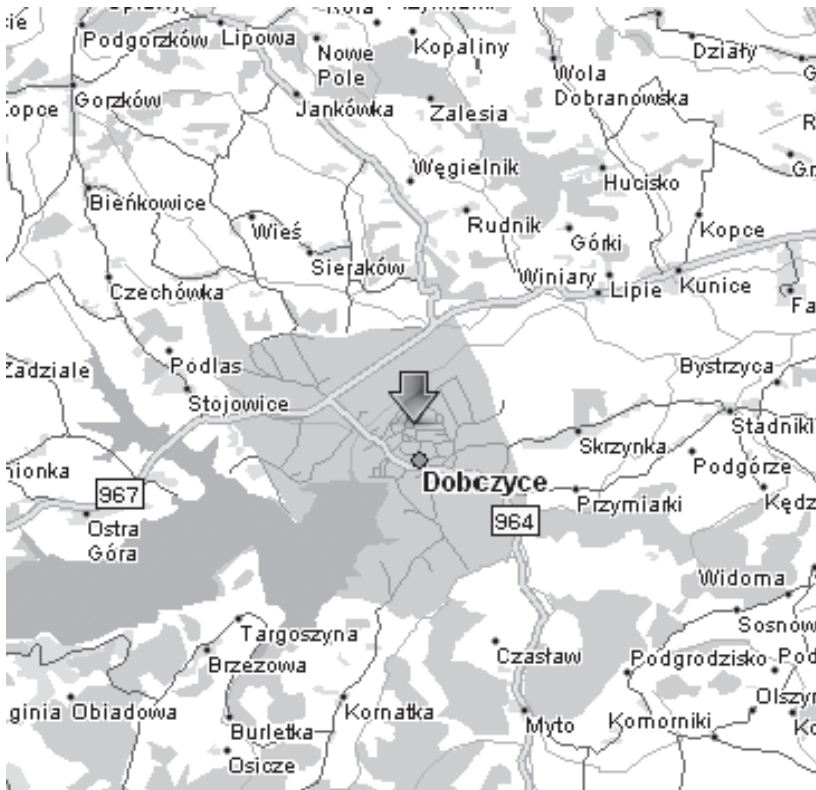
my. Uzyskanie praw miejskich przez Dobczyce wcale nie musiało oznaczać powołania do życia nowego układu przestrzennego. Mogło równie dobrze dojść do podniesienia rangi już istniejącego osadnictwa w ramach dawnego, a stopniowo obumierającego podgrodzia na zasadzie nadania mu przywileju lokacyjnego bez zmiany jego dotychczasowego stanu zagospodarowania. Drugą możliwością było zbudowanie na zrębach starszej osady miasta nowego typu opartego o nowe wzorce planistyczne. Przy każdej z tych możliwości funkcjonująca w dolinie, na trakcie, osada targowa była spychana do roli przedmieścia, które nawiasem mówiąc, jest potwierdzone w znanych nam źródłach w postaci wzmianek o przedmieszczanach dobczyckich²⁴.

Która z tych możliwości została zrealizowana, trudno powiedzieć. Niewielki owal, jaki zataczały mury obronne dawnych Dobczyc, wydaje się przeczyć istnieniu tu dużego ośrodka miejskiego rozplanowanego w regularny sposób. Także zachowane linie podziałów własnościowych nie wykazują żadnych większych regularności, skłaniając nas ku twierdzeniu, że być może miasto rozwinęło się na bazie wcześniejszego osadnictwa. Obraz ten może być jednak zatarty przez późniejsze zniszczenia i przemiany, jakim ulegał obszar lokacji w latach po upadku miasta. Także istnienie już w XIII wieku, a więc dość wcześnie, urzędu wójtowskiego piastowanego przez obieralnego spośród mieszczan przedstawiciela wydaje się nie potwierdzać tezy o budowie miasta na surowym korzeniu. W odróżnieniu od innych tego typu urzędów wójtostwo to nie było wójtostwem typu majątkowego²⁵.

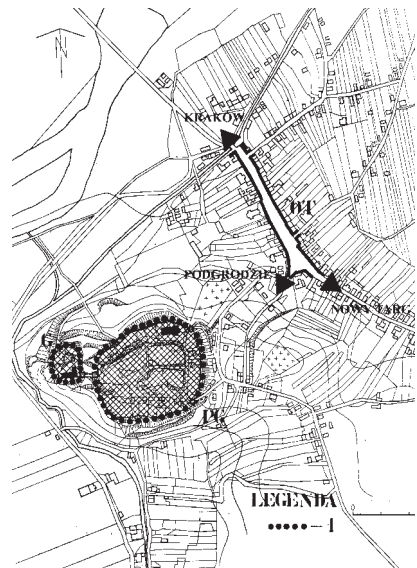
Na temat życia gospodarczego Dobczyc w początkowym etapie funkcjonowania miasta ze względu na niedostatek materiału źródłowego możemy powiedzieć niewiele. Wiemy jedynie na podstawie badań B. Krasnowolskiego, że teren lokacyjnego miasta mógł wpisywać się w romb o wymiarach 900 na 700 prętów. Uposażenia rolne, w jakie było wyposażone, podzielone były na trzy niwy: dwie po stronie północnej, o rozłogu północ – południe i wymiarach łąnów 20 na 648 prętów oraz jedna po stronie południowej o łąnach wielkości 20 na 540 prętów²⁶. Prócz rzemiosła i handlu rozwijało się tu zatem także dość prężnie rolnictwo. Pierwsze pewne wiadomości na temat dobczyckich organizacji rzemieślniczych pochodzą z XV wieku. W roku 1455 odnotowany zostaje cech krawiecki, w szeregach którego znaleźli się również kuśnierze. Mniej więcej w tym samym czasie konstituuje się cech szewski, którego pierwszy znany nam z kopii statut pochodzi z 1472 roku. O kolejnych funkcjonujących w mieście zawodach dowiadujemy się dopiero ze źródeł XVI-wiecznych. W 1569

◀ Dobczyce. Widok zamku od strony miasta. Stan obecny

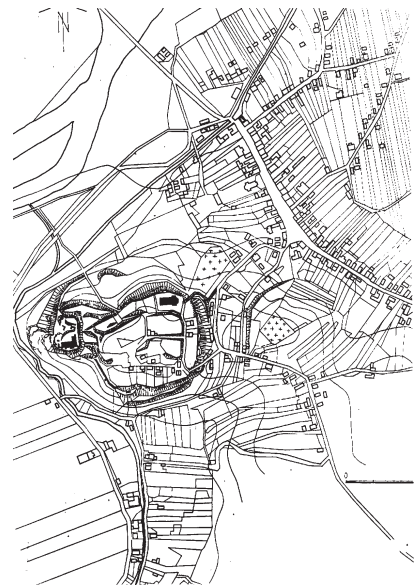
Fragment mapy topograficznej rejonu Dobczyc

Dobczyce. Próba rekonstrukcji etapów rozwoju osadnictwa przedlokacyjnego. Opracowanie autora na podstawie planu miasta w skali 1:2000 z naniesionymi relikami dawnych fortyfikacji miejskich; Legenda: 1 – przebieg narysu linii fortyfikacyjnej, G – gród, a później zamek, PG – podgródzie, OT – osada targowa

◀ Fragment planu katastralnego Dobczyc w skali 1:2800, oryginał w Powiatowym Ośrodku Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Myślenicach

► Dobczyce. Próba rekonstrukcji układu urbanistycznego miasta lokacyjnego. Opracowanie autora na podstawie planu miasta w skali 1:2000; Legenda: 1 – domniemane bloki zabudowy miejskiej, 2 – zachowane relikty dawnych fortyfikacji miejskich, R – rynek miasta lokacyjnego, K – kościół parafialny pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, Z – Zamek (wcześniej Gród), OT – przedlokacyjna osada targowa, po lokacji miasta jedno z jego przedmieść

Dobczyce. Fragment planu miasta w skali 1:2500, oryg. w zbiorach Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie, przerys w zbiorach Katedry Historii Architektury, Urbanistyki i Sztuki Powszechnej Politechniki Krakowskiej w Krakowie (s.v.)

roku wymieniany jest cech tkacki, a nieco później, bo w roku 1574 czytamy o rzemieślnikach metalowych, rymarzach, powroźnikach i garncarzach. W 1581 roku wykazano łącznie 27 funkcjonujących tu rękodzielników pospolitych²⁷.

W XIV wieku Dobczyce były też dobrze już zorganizowanym centrum ponadregionalnego rynku lokalnego, o czym świadczy utrzymywanie przez kupców dobczyckich ożywionych kontaktów handlowych z Węgry, gdzie wywozili oni transporty soli wielicko-bocheńskiej. Z nieco późniejszych czasów pochodzą też wzmianki o tutejszej, dobczyckiej mierze na zbywane tu zboża²⁸.

Wiek XIV to również czasy, w których kształtuje się w swych zasadniczych zrębach tzw. królewszczyzna dobczycka zwana od XVI wieku dobczyckim starostwem niegrodowym. Należały doń pobliskie miastu wsie otaczające je na kształt wsi służebnych otaczających w okresie Polski wczesnofeudalnej ośrodki grodowe. Wszystkie należały do najwcześniejszych osad dawnego powiatu myślenickiego²⁹.

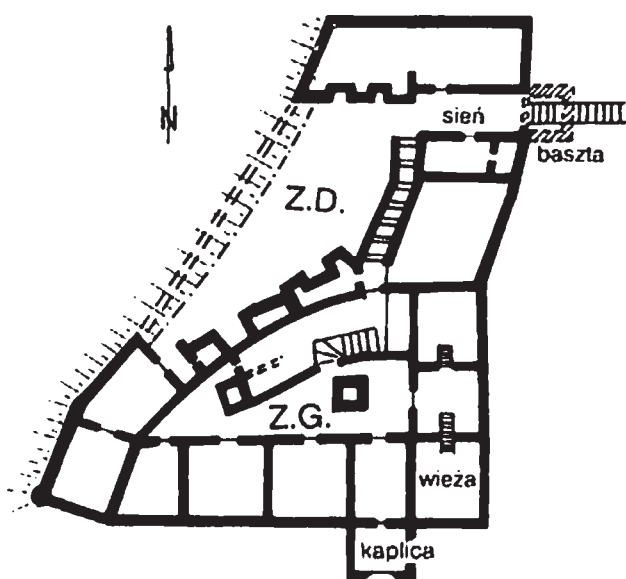
Zabudowy Dobczyc z tego okresu, jak też i z lat późniejszych, nie jesteśmy w stanie scharakteryzować. Nie posiadamy żadnych informacji co do lokalizacji ważniejszych urządzeń i budowli o charakterze ogólnomiejskim poza blechem oraz licznie wzmiankowanymi browarami i gorzelniami działającymi w Doczycach w okresie XV i XVI wieku³⁰. Wiemy jedynie – o czym była już mowa – że miasto otoczone było fortyfikowanym obwodem obronnym, zapewne w pierwszym początkowym okresie o charakterze ziemno-drewnianym, później murowanym. Istnienie tego drugiego potwierdza przywilej Kazimierza Wielkiego wydany w 1362

roku³¹. Wiemy także, że w mieście, w jego północno-wschodniej części wznosił się kościół farny. Pierwotnie była to zapewne budowla drewniana. Jej kształtu nie znamy. Nie wiemy też, kiedy mogła zostać wzniesiona. Być może powstała jeszcze w czasach funkcjonowania podgrodzia, a być może jej początki związane są z lokacją w Doczycach średniowiecznego miasta. Przy kościele tym, będącym w czasach Długosza już budowlą murowaną, funkcjonowała szkoła wymieniana przez źródła w 1447 roku oraz przytułek lub szpital dla ubogich wzniesiony przed 1569 rokiem³².

Powolny, stopniowy upadek rzemiosł i miasta zaznacza się w Doczycach z końcem XV i początkiem XVI wieku. Na skutek różnego rodzaju przeciwności losowych miasto zeszło do roli niewielkiego ośrodka handlowego, prosperującego głównie w oparciu o handel bydłem i płodami rolnymi.

Bibliografia (wybór)

1. Beiersdorf Z., *Dobczyce, studium historyczno-urbanistyczne*, mpis, PKZ Kraków 1965.
2. Beiersdorf Z., *Ikonaografia miast województwa krakowskiego w krakowskich zbiorach graficznych* [w:] *Materiały i Sprawozdania Konserwatorskie Województwa Krakowskiego*, pr. pod red. M. Korneckiego, Kraków 1970.
3. Bogdanowski J., Basista A., Nowakowski A., *Dobczyce, studium historyczno-urbanistyczne*, mpis, Katedra Planowania Krajobrazu i Terenów Zielonych Politechniki Krakowskiej, Kraków 1965.
4. Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1982.
5. Gadomska J., Gadomski J., *Zamek w Dobzycach. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, mpis, Kraków 1964.
6. Guerquin B., *Zamki w Polsce*, Warszawa 1984, s.143.
7. Jodłowski A., *Dobczyce w świetle wstępnych badań archeologicznych*, *Acta Archaeologica Carpathica*, Kraków 1980, s. 93-120.
8. Kiryk F., *Dzieje powiatu myślenickiego w okresie przedrozbiorowym* [w:] *Monografia powiatu myślenickiego*, pr. zb., Kraków 1970.
9. Kiryk F., *Rozwój urbanizacji Małopolski XIII-XIV wieku. Województwo Krakowskie. Powiaty południowe*, Kraków 1985, ss. 227-229.
10. Kornecki M., *Zamki i dwory obronne ziemi krakowskiej*, Kraków 1966.
11. Kowalski W., *Dobczyce. Muzeum Regionalne PTTK w zamku i skansenie. Przewodnik*, Brzozów 1989.
12. Kowalski W., *Zamek w Dobzycach*, Kraków 1973.
13. Kowalski W., Staśko J., *Dobczyce. Przeszłość i teraźniejszość*, Kraków 1969.

Dobczyce. Plan zamku wg W. Kowalskiego

14. Krasnowolski B., *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XII – XIV wieku*, cz. I – II, Kraków 2004.
 15. Lenczyk G., *Katalog grodzisk i zamczysk z terenu Małopolski*, Kraków 1983, s.18-58.
 16. Malkowska-Holcerowa T., *Ikonoografia zamków obronnych województwa krakowskiego w krakowskich zbiorach graficznych [w:] Materiały i Sprawozdania Konserwatorskie Województwa Krakowskiego*, pod red. M. Koniecznego, Kraków 1970.
 17. Rogiński R., *Zamki i twierdze w Polsce. Historia i legendy*, Warszawa 1990.
 18. *Słownik Historyczno-Geograficzny Województwa Krakowskiego w średniowieczu*, t.5, cz.1, z.3, s. 560-568.
 19. Sypek A., Sypek R., *Zaimki i obiekty warowne ziemi krakowskiej*, Warszawa 2004.
 20. Szydłowski T., *Pominki architektury epoki piastowskiej w województwach krakowskim i kieleckim*, Kraków 1928.
 21. Ślusarczyk Cz., *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych na zamku w Dobczycach*, PKZ mpis., Kraków 1967.
 22. Zarewicz L., *Dobczyce, monografia historyczna*, Kraków 1878.
 23. *Ziemia Myślenicka*, pr. zb. Pod red. K.Szwajca, Kraków 1964.
 24. Zinkow J., *Myślenice i okolice (Dobczyce). Monograficzny przewodnik turystyczny i krajoznawczy po wschodniej części Beskidu Średniego oraz po przyległym rejonie Pogórza Wielickiego*, Kraków 1993.
-
- 1 Zarewicz L., *Dobczyce, monografia historyczna*, Kraków 1878.
 - 2 Kiryk F., *Dzieje powiatu myślenickiego w okresie przedrozbiorowym [w:] Monografia powiatu myślenickiego*, pr. zb. pod red. F.Kiryka, Kraków 1970; Tenże, *Rozwój urbanizacji małopolski w XIII-XIV wieku. Województwo Krakowskie, powiaty południowe*, Prace Monograficzne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, nr 41, Kraków 1970.
 - 3 Krasnowolski B., *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XII i XIV wieku, cz. II, katalog lokacyjnych układów urbanistycznych*, Kraków 2004, ss. 63-64.
 - 4 Jodłowski A., *Osadnictwo obronne w dolinie Dunajca*, Materiały Archeologiczne, 8/1967; Tenże, *Dobczyce w świetle wstępnych badań archeologicznych*, Acta Archeologica Carpathica, nr 20, r. 1980, ss.93-120.
 - 5 Gadomska J., Gadomski J., *Zamek dobczycki. Dokumentacja historyczno-architektoniczna*, mpis, Kraków 1964, Archiwum WKZ w Krakowie.
 - 6 Rogiński R., *Zamki i twierdze w Polsce. Historia i legendy*, Warszawa 1990; Sypek A., Sypek R., *Zamki i obiekty warowne ziemi krakowskiej*, Warszawa 2004; Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982.
 - 7 Leńczyk G., *Zabytki archeologiczne [w:] Monografia powiatu myślenickiego*, pr. zb. pod red. F. Kiryka, Kraków 1970, ss. 18-20; zob. też Jodłowski A., *Dobczyce w świetle badań...*, op. cit., ss. 93-120.
 - 8 Za: Marszałek J., *Katalog grodzisk i zamczysk w Karpatach*, Warszawa 1993, s. 80.
 - 9 *Actum apud Dobsicz in castris anno Domini MCCCXI, Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyńieckiego*, wyd. W. Kętrzyński i S.Smolka, Lwów 1875, s.78.
 - 10 Marszałek J., *Katalog grodzisk i zamczysk w Karpatach*, op.cit., ss. 79-80.
 - 11 Wyrozumska B., *Drogi w ziemi krakowskiej do końca XVI wieku*, Polska Akademia Nauk, Prace Komisji Nauk Historycznych, nr 4, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 75; zob. też *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F.Piekościński, t. III, ss. 134-135.
 - 12 Wyrozumska B., op.cit., s. 75.
 - 13 Kiryk F., *Rozwój urbanizacji Małopolski w XIII-XIV w. Województwo Krakowskie. Powiaty południowe*, op.cit., s. 227; tenże, *Dzieje powiatu myślenickiego w okresie przedrozbiorowym*, op.cit., s. 66; Krasnowolski B., *Lokacyjne układy urbanistyczne na obszarze ziemi krakowskiej w XIII – XIV w., cz.I, Miasta ziemi krakowskiej. Chronologia procesów osadniczych i typologia układów urbanistycznych*, Kraków 2004, s. 49 oraz cz.II, *Katalog zabytkowych układów urbanistycznych*, Kraków 2004, ss. 63-64.
 - 14 *Najstarsze księgi i rachunki miejskie Krakowa od roku 1300-1400*, wyd. J. Szujski i F. Piekościński, Kraków 1878, s. 18, nr 147.
 - 15 *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum bernardyńskiego we Lwowie*, (AGZ) t.III, Lwów 1872, s. 2, oraz AGZ, t. IV, s. 216-212.
 - 16 Wojewódzkie Archiwum Państwowe (WAP) oddział na Wawelu, dok.dep., nr 30; AGZ, t.III, Lwów 1872, ss. 29-30.
 - 17 *Zbiór Dokumentów Małopolskich*, wyd. S.Kuraś i I.Sułkowska-Kurasiowa, Lublin 1965-1973, s. 78.
 - 18 *Radomirus Floriani clericus dioecesis Cracoviensis munitinus vagis Casimiri apud sedem apostolicam [w:] Monumenta Poloniae Vaticana*, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913-1914, t. III, ss. 321-322.
 - 19 *Najstarsze księgi...*, op.cit., s. 189.
 - 20 *Diplomata Monasterii Clare Tumbae prope Cracoviam (Kod.Mog.)*, wyd. W. Kętrzyński i S. Smolka, Lwów 1875, s. 22; *Acta camera apostolicae [w:] Monumenta Poloniae Vaticana*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, Lwów 1913, s. 125; zob. też Kiryk F., *Dzieje powiatu myślenickiego...*, op.cit., ss. 67-69.
 - 21 *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przędziecki, Kraków 1863-1864, t. II, s. 185; t. III, s. 433; Archiwum Kurii Metropolitarnej w Krakowie, *Acta Visitatoris*, t. 7, k. 47 z roku 1596.
 - 22 *Liber beneficiorum...*, op.cit., t. II, s. 185; *Acta Visitatoris...*, op.cit., t. 7, k. 47, t. 40, k. 14-16, t. 46, k. 12-13; t. 47, k. 450.
 - 23 Krasnowolski B., *Lokacyjne układy urbanistyczne...*, cz. II, op.cit., s. 62.
 - 24 *Liber beneficiorum...*, op.cit., t. II, s. 185.
 - 25 Kiryk F., *Dzieje powiatu...*, op.cit., ss. 72-73; tenże, *Rozwój urbanizacji...*, op.cit., ss. 227-228.
 - 26 Krasnowolski B., *Lokacyjne układy urbanistyczne...*, cz. II, op.cit., ss. 63-64.
 - 27 Kiryk F., *Dzieje powiatu...*, op.cit., ss. 74 i nast.; tenże, *Rozwój urbanizacji...*, op.cit., ss. 227-228.
 - 28 Tamże.
 - 29 Kiryk F., *Dzieje powiatu...*, op.cit., ss. 69 i nast.
 - 30 Kiryk F., *Dzieje powiatu...*, op.cit., ss. 78 i nast.
 - 31 WAP Kraków, dok.dep. 30, AGZ, III, s. 12.
 - 32 Kiryk F., *Dzieje powiatu...*, op.cit., s. 68.